

HAKİMİYET VE HÜRRIYET PRENSİPLERİ KARŞISINDA SİYASİ FIRKALAR¹

Prof. Dr. Fındıkoğlu Z. Fahri

II

Hâkimiyet ve hürriyet münasebetinin müşahhas ifadesi: Siyasî fırkalar — 1870 ten sonra Fransız fırkalarının tablosu — Bir antisemitizm hâdisenin tesiri — Birinci Dünya Harbi arifesinde durum — Harb esnasında — Harbden sonraki Fransız fırkacılığı ve karakteri: «Sol», dan «Sağ» a ve «Sağ» dan «Sol» a doğru yansıma — Fırkalar arasında anlaşma tecrübeleri — Sosyalizmde bölünme: Komünist Fırkanın zuhuru — Radikal sosyalizmin müvazenesi rolü — Siyasî fırkalar ve içtimai sınıflar — Sınıfların hukukî imtiyazlardan sıyrılma ve siyasî iktidara yönelmesi — İçtimai sınıflardan siyasî fırkalara geçiş

I

Hukuk, Politika sosyolojilerinin konularından olan hakimiyet ve hürriyet prensiplerinin içtimai ve siyasî hâdiseler tarihinde arzettiği karşılaşmalarda en ziyade iktidar'ı elde etmek için fırka şeklinde ortaya çıkan siyasî teşekküllerin hayatında rastlanır. Esasen cemiyet ve hukuk felsefeleri vadisine sapma tehlikesinden korunmağa çalışan sosyoloji, ancak bu teşekküllerin hayat ve seyrini tetkik suretile tecrübeci ve hâdiseci kalabilecektir. Hattâ mütalealarında umumiliğe kaçmamak için muayyen memleketlerin muayyen tarihî devrelerini gözönünde tutmak içtimaiyat metodolojisinin telkin ettiği zaruretler başında gelir.

Siyasî fırkalar arasında, daha umumi bir ifade ile idare edenlerle edilenler arasında cereyan eden karşılıklı hakimiyet ve hürriyet savaşı, en ziyade garb demokrasilerindeki siyasî partilerin hayatında ve tarihçesinde görülür. Biz bu nev'i tetkiklere bir nümune olmak ve Türk sosyoloji-

1) Bu araştırmanın birinci kısmı mecmuamızın 1945 senesine ait sayısında çıkmıştır. Bk. Huk. Fak. Mecmuası, c. 1945, sayı 4-3, sf. 635.

sine intisab edecek genç ilim adamları ile siyasi terbiyemizin kıymetli birer elemanı olarak ortaya çıkan siyasi partilerimizin gelişmesini düşünen terbiyecilere yardım teşkil etmek üzere XIX. cu asrın ikinci yarısındaki Fransayı ele alacağız ve hakimiyet ve hürriyet münasebetleri meselesini muayyen bir memleketin muayyen bir devresindeki siyasi fırkaları vasıtasile müşahhaslaştırmaya çalışacağız. Bunun için bu fırkaların ortaya çıkışı ve serpişini tarihî usul ile gözönüne almak lâzımdır.

Bu günkü, daha doğrusu İkinci Dünya Harbinder önceki Fransanın siyasi fırkaları bilindiği gibi taazzuv ve sistemleşme bakımından 1870 ile başlamaktadır. Altmış yıllık tarihçesi, aynı zamanda İkinci Dünya Harbi esnasındaki iç ve dış Fransa vukuatını, harp sonu Fransasının parti hayatına hâkim olan istikametleri de aydınlatılacaktır².

1870 ile başlayan devrede başlıca iki siyasi görüşün kavgası görülüyor. Bunlardan biri Cümhuriyetçilerin görüşüdür : Her ne pahasına olursa olsun cumhuriyeti korumak, aralarda bazı düşünce farkları olan bütün cumhuriyetçileri bir araya toplamak. Başlarında Gambetta (1838 - 1882) bulunan bu zümreye mukabil, krallığı yeniden iade mefkûresini güdenler ikinci görüşü temsil etmekte idiler.

Takriben 1880 tarihine kadar devam eden bu dahili mücadele, cümhuriyetçilerin lehine galebe çaldı. Bununla beraber siyasi mücadelenin için için devam ettiği şüphesizdi. İkinci görüşün mümessilleri bir taraftan sinsi bir surette çalışma dursunlar, öte taraftan cümhuriyetçi vasfı altında toplananların yeni bir farklılaşma ameliyesi geçirdiklerini görüyoruz. İçtimaî sınıflar ve siyasi partiler münasebeti bakımından mühim olan bu farklılaşma bidayette iki gurup halinde görüldü :

- 1 — Opportünist cümhuriyetçiler,
- 2 — Müfrit cümhuriyetçiler.

Bidayette kendilerine *Les Radicaux* denilen müfrit cümhuriyetçilerle mutedillerin ayrıldıkları esaslardan bazıları şunlardı : Esas Teşkilât Kanununun değiştirilmesi, devlet ile kilisenin ayırt edilmesi, müterakki verginin konması... ilh. Müfritler bu islahatı hemen talep ederken mutediller tedrici bir siyaset gütmek istiyorlardı. Hakikatte bu gibi esasları muhtevi programları, 1870 de bütün cümhuriyetçiler kabul etmiş sayılıyordu. Fakat, hâdiseler, tabii olarak hamlecilerle tedricileri birbirinden ayırdı. 1885 tarihine kadar mutedillerin bulunduğu taraf ağır bastı. İktidar ve

2) Fransız siyasi partilerinin asıl hazırlık sahnesi olan Fransız İhtilâli esnasındaki sol ve sağ hareketleri için şu eserimize başvurulabilir: Fransız İhtilâli ve Tanzimat, 1938.

hakimiyet onların elinde bulunuyordu. Bununla beraber Cümhuriyetin meşrutiyetçilere karşı tehlikeli anlar geçirdiği zamanlarda mutedil ve müfrit bütün Cümhuriyetçiler birleşiyorlardı. Nitekim 1893 tarihine kadar bu birleşme vakit vakit Fransanın iç politika hayatında kendisini göstermiş bulunmaktadır.

1895 den sonra mutedil ve müfrit Cümhuriyetçiler arasında başka türlü ayrılıkların vücade geldiğini görüyoruz. Bir taraftan Meşrutiyetçilerden ve muhafazakârlardan bir kısmı Papa XIII. cü Léon'un tavsiyesine uyarak Cümhuriyetçilik yapmağa başladı. Diğer taraftan sosyalizm hareketi *Jules Guesde*'le yeniden ortaya çıkmış, siyasî cereyanlara tesir etmeğe başlamıştır. İşte Cümhuriyetçilerin şimdiye kadar birbirine nede olsa bağlı olan iki kanadının (yani müfritlerle mutedillerin) şimdi radikal olarak ayrılmağa başlaması, Vatikan ile merkezi Amsterdam'da olan ikinci Enternasyonal'in tesirleri neticesinde vücade gelmiştir. Bu suretle 1880 den beri Fransız fırkacılığına hâkim olan oportünizm ve radikalizm ikiliği ortadan kalkmış, bunun yerine «Bloc modéré - Mutedil zümre» ve «Bloc Radical socialiste - Radikal sosyalist zümre» ikiliği kaim olmuş idi. Mutedil zümre mevcut nizamı ve mülkiyet hukukunu müdafaa ederken radikal sosyalizm içtimai islahatın cesurane bir şekilde icrasına taraftar bulunuyordu. Hattâ radikal sosyalistler, icabında ortaya yeni çıkan ihtilâlcî sosyalistlerle birleşmeği de göze almaktadırlar.

Bu sırada ilkin basit görünen, fakat neticeleri itibarile mühim olan bir hâdise vukubuluyor : *Dreyfuss hâdisesi*. Fransız Cümhuriyetçilerini kuvvetlendiren, hattâ onları sol'a yaklaştıran bu hâdise Fransız fırkacılığının tarihçesinde icra ettiği ahlâkî tesir dolayısıyla bilhassa dikkati çekiyor. Vak'anın esasını bir kaç kelimeyle anlatalım :

Almanyanın 1894 tarihlerindeki Paris sefaretinde Cenubî Fransanın tabiyelerine ait plânlar bulunuyor, sefaretin Fransız olan kadın hizmetçisi de bu plânların bulunması hususunda vasıta oluyor. Fakat bunlar, Alman sefaretine kim tarafından ve nasıl temin edilmiştir? Yapılan tahkikat neticesinde Fransız harp erkânı hey'etinden bulunan Dreyfuss isimli aslen Fransız Yahudilerinden olan bir mülâzimden şüphe ediliyor. 1851 de Mulhouse'da doğan bu Alsaslı müsevî Fransız zabiti, o zamanlar, vak'ayı hikâye eden muharrir *Guéné*'nin ifadesile bir «Türk Başı - Tête de Turc» haline gelmiş, yani türkçemizdeki «Vur abalıya» sözünün mevzuu olmuştur³. Zabiti muhakeme için teşekkül eden heyet pek karakuşu olan

3) «Tête de Turc» ifadesinin Fransızcaya ne zaman girdiği ve hangi vesile ile böyle bir ifadenin doğduğu meselesi tecessüse değer. Sokak ve salon Fransızcasında olduğu gibi yazı ve edebiyat Fransızcasında da ehemmiyetini kayıp etmemiş bir hal-

hükümünü verirken heyet azasından *Picquart*, vaziyetten *Dreyfuss*'un masumiyetini anlıyorsa da yalnız kalıyor, fazla olarak devrin Fransasında esen «Antisémitisme - Yahudi düşmanlığı» havası karşısında umumun kin ve hiddetini kendine celbediyordu. Muhakeme neticesinde zabıtlıktan tard edilen *Dreyfuss* evvelâ Ré, sonra Şeytan adasına nakledildi. 1897 ye kadar hiç bir suretle bahis mevzuu olmıyan hâdise, o tarihte Fransız ayan azasından *Kestner* tarafından kurcalanıyor. Çünkü asıl casusluk vak'ası kahramanın vaktile XVII. ci asırda Fransaya mühaceret etmiş bir Macar ailesine mensup ve Kırım harbine Fransa namına iştirak eylemiş *Esterhazy*'nin gayri meşru oğlu V. *Esterhazy* olduğu anlaşılmıştı. (Bu hakikî casus, bidayette tevkif edilmiş ise de, sonradan serbest bırakılmış idi. Ölümü 1923 de Londra'dadır).

Dreyfuss'ün yeniden mahkeme edilmesi lüzumu *Emil Zola* ile *Jean Jaurès* tarafından müdafaa edildi. Vukubulan muhakeme neticesinde beraat eden zabıt, konuşma kabiliyetinden mahrum, kısmî bir dimağ felcine maruz, ruhan ihtiyarlamış bir halde Fransaya dönerken «sağ» zihniyet kendisini mahcup, «sol» zihniyet ise kuvvetlenmiş hissetmektedir. Meseleden bahseden bir Yahudi muharrir şöyle diyor : «*Dreyfuss* meselesinin uyandırdığı ahlâkî buhran Fransada her ferdi bir defa vicdanını tahlile mecbur ediyordu. İş başındaki idareci zümrelerin siyasetindeki iflâsı, onların islâhı meselesini ortaya koymaktadır⁴⁾. Tekrar zabıtlığe dönen ve fazla olarak kendisine şeref madalyaları takdim olunan *Dreyfuss* ile beraber vaktile onun masuniyetine kani zabıtlardan *Picquart*'a da nişan verildi. Bu suretle nasyonalist ve anti-semit duyguların şaşırtıcı tesirile işlenen bir suç karşısında «sağ» e mensup fırkaların menfi hareketi temizlenmiş oluyordu. Zahirden pek ehemmiyetsiz gibi görünen bir hâdise, umumî heyeti ile koyu milliyetperver, kiliseye mütemayil muhafazakâr zihniyete, Cümhuriyetçilerin ağır bir darbe vurmalarına vesile teşkil etti, Cümhuriyetçilerle sosyalistlerin vakit vakit birleşmesine de sebep oldu. Meselâ 1899 da başvekil olan *Valdeck Rousseau* kabinesine ilk defa sosyalist nazırlar girdi. Kabinesine ilk defa sosyalist nazırların girmesi, sosyalizm tarihinin Fransaya ait siyasî vukuatında bir dönüm noktası teşkil etmektedir.

de bu ifade bugün de aynı kuvvetle Fransız halk ve kitap üssanında bazan sınırlendirici bir edâ ile yaşamaktadır.

4) Bk. Th. Reinach : L'affaire de Dreyfuss, sf. 234 «La crise morale que l'affaire de Dreyfuss avait déterminée obligeait chacun à faire son examen de conscience».

Bununla beraber, siyasi kuvvetlerin yekünü içinde beliren bu hareket, fırkacılığın bu tevezzüunünü değiştiriyor. 1906 da başlayan bu hareketin manzarasını şu şekilde göstermek mümkündür :

1 — Cümhuriyetin müdafii olan Radikal fırka, gittikçe serpilliyor. İfratçılıktan ayrıldıkça mülâyim ve muhafazakâr unsurları da kendine celbediyor. Diğer taraftan sosyalist ruha da yabancı kalmamakta ve «sol» zihniyete elverişli unsurları da sinesinde toplamaktadır. Bu hal onu biraz da «idarei maslahatçı - opportuniste» yapmıştır. Artık ismi *Radikal - sosyalist* olan bu siyasi cereyan Rerdinand Buisson'un bir ifadesine göre bir *Radikal opportünizme* münkalip olmuştur. Bu vaziyette ilk cezriliğini kayıp ettiği için muhafazakâr temayüllü olanlar artık radikal - sosyalist çevresine girebiliyorlar. Diğer taraftan radikal - sosyalist fırka içinde sola temayül etme hareketi de eksik değildir.

2 — Diğer taraftan sosyalist hareket inkişaf ediyor. Sendikalizmin büyümesi, sosyalizme kuvvet vermektedir. Marximin sınıf mücadelesi nazariyesi bütün şiddetle hüküm sürüyor. Artık 1899 dan sonra görüldüğü şekilde kabinelere iştirake bile tenezzül etmiyor. Umumi grev tehdidinde bulunan sendikalizm, aynı zamanda milliyetçilerin anladığı mânada patriyotizm aleyhdarlığı da yapıyor. Kısacası sosyalizm, mutedillikten müfritliğe geçmiştir. Radikallerle şimdiye kadar görüldüğü gibi iş birliği yapmamaktadır.

3 — O sıralarda intihap sistemi fırkalar arasında bir müvazenesizlik vücade getiriyor. Şöyleki müfrit sağlarla müfrit sollar nisbî temsil ve doğrudan doğruya intihap sistemini istiyorlar. Halbuki radikaller statükoyu muhafaza taraftarıdır. Gerçekden 1910 intihabında sağ ve sol bir iş birliği yaptı. Lâkin bu birlik çok devam etmedi. Keza 1913 de de sosyalistlerle radikallerin müfrit kolu arasında mesai birliği tekrar görüldü. 1914 harbi arefesinde bu birlikten hiç bir eser kalmayacaktır.

Hülâsa, G. Bourgin ile A. Guérin'e göre Birinci Dünya Harbi arefesinde Fransız fırkaları şu kadrolar içinde bulunmaktadır :

1 — Sağ cenah : monarşistler (ki bunlar ya eski hanedanı, yahut Bonarparte ailesini istemelerine göre royaliste veya bonarpartiste idiler) ;

2 — Sağa müteveccih merkez : Cümhuriyeti kabul eden katoliklerin vücade getirdiği action libérale zümresi ;

3 — Sola müteveccih merkez : 1880 ile 1893 arasındaki opportünistlerin sonradan (Cümhuriyetçi demokrat itilâf - Entente républicaine démocratique) ve (Sol cümhuriyetçileri - Républicains de gauche) ismi altında vücade getirdikleri kadrolar ;

4 — Sol cenah : radikaller;

5 — Müfrit sol cenah : sosyalistler.

Beş zümreye idhal edilen bu Fransız fırkaları Parlemtentoda faaliyet-te idiler. Bunlar haricinde Parlemtentoda tesir imkânı elde edemiyen iki fırkaya daha işaret etmek lâzımdır. Bunlardan biri müfrit sağ temsil eden kralcı «Action française», diğeri müfrit sol olan ihtilâlcî sendika-lizm ile anaşısızdır. İşte 1914 harbi patlarken Fransız fırkacılığının manzarası ana çizgileri bundan ibaretti.

Birinci Dünya Harbi baş gösterdikten sonra Fransız fırkalarının normal mücadeleleri sekteye uğradı. İlk zamanlar bütün fırkalar «mukaddes birlik» altında haricî düşmana karşı birleştiler, görüş farklarından vaz geçtiler. Hattâ ihtilâlcî sendikacılarından başka bütün sosyalistler hükümet lehinde davrandılar. Fakat 1915 de İsere ve Rhône gibi bazı mntakaların ekaliyette bulunan sosyalistleri milli müdafaa hareketine karşı muhalif bir tavır aldılar. Bazı radikal - sosyalistler müsait fırsatlardan istifade ederek sulh yapmak arzusunu izhar ettiler. Harp, memleket dahilinde hakikî bir bünye sarsıntısı vücade getirmişti. Sansür yüzünden tabii bir fikir müdahalesi yapılamıyordu. Sağlar bu karışık vaziyetten istifade ederek radikallerin ve sosyalistlerin vaziyetini zayıflatmağa çalışıyorlardı. 1917 de şaba geçen *Clemenceau* bir hâdise olarak sağın ihdas ettiği bu vaziyetin mahsulüdür. Bununla beraber sosyalistlerin boş durduğunu zannetmiyelim: 1918 Temmuzunda sosyalistlerin aktettiği bir Kongre, Rusların yaptığı tarzda hemen bir muahede akdi taraftarlığını yapıyor ve mecliste askerî krediyi red ediyordu. Fakat *Clemenceau*'nun diktatörlüğü bütün bu hareketleri yendi, yeni bir harp zihniyeti «Sonuna kadar harp», «Almanlar ödeyecekler!» gibi parolalarla formüllenmeğe başladı ki, 1924 e kadar devam eden ve (Millî blok - Bloc National) adı altında Fransız fırkacılığına hâkim mekanizma bu hallerin neticesidir.

Harp sonu Fransasının siyasi tarihinde mühim rolü olan bu *Millî Blok* son harp senesindeki «Mukaddes Birlik» in bir devamıdır. Birliğin ruhunu, komünizmle mücadele teşkil eder. Bu suretle sosyalistlerle açıktan açığa mücadele eden Blok, sosyalistler haricinde bütün fırkaların müzaheretini e'de etmeğe muvaffak oldu. Pek az zaman sonra «Cümhuriyetçi sosyalistler» le «Radikal» ler, bloktan ayrılınca, «Blok» tamamıyla sağcı ve muhafazakâr bir mahiyette kaldı ve bütün sol ile mücadele'eye başladı. Bu hal, 1924 de Kartelciler ismini alan sol gurubu doğurmuştur.

«Sol» un «sağ» a açtığı bu soğuk iç harbinin iktisadî ve içtimai sebepleri vardır. Krallık değerinden kayıp ediyor, vergiler çoğalıyor, patron müesseselerine ve dinî cemaatlara karşı mülâyim davranılıyor. Sendikalar himaye edilmiyor. Bilhassa Cümhuriyetin lâyük esaslarına riayet olunmuyor. Emperyalist hareketler devam ediyor. Bu sebeplere karşı gelişen reaksiyon Herriot'un meşhur 1924 nutkunda pek kat'î olan şu formüllerle tezahür etmiş idi : «Biz tam bir lâyüklik için mücadele ediyoruz ! Biz siyasi müessese üzerine bazı iktisadî kuvvetlerin hâkim olmasına, yeni bir feodalite tarzına karşı mücadele ediyoruz ! Biz içtimai islâhat istiyoruz.. ilh.⁵⁾. 1924 Temmuzunda bu ceryanın muzaffer olduğu, *Millî Blok*'u himaye eden Reiscümhur *Millerand*'ın istifa eylediğini görüyorsak da sosyalistlerin yeni hükûmete karşı iştirak etmedikleri de görülüyor. Yalnız bu yeni vaziyette asıl sol'lar tam bir muhalefette bulunmayacaklarını, hattâ icap eden yerde yardımda da bulunacaklarını vadedmişlerdi. Buna rağmen *Millî Blok*'un düşmanı hazırlıyan sebepleri zail olmamıştı. Ne Herriot'nun kabinesi, ne de sonrakiler malî buhranı önliyemediler. Birincisi 1925 Nisanında Senato tarafından, ikincisi aynı senenin sonuna doğru parlamento tarafından, düşürülürken frank'da değerini kayıp etmekte devam ediyordu. Arada bir meşhur hariciyecî Briand vaziyetî idameye çalışan sollu ve sağlı kabineler kurdu. Nihayet 1926 Temmuzunda karte'cilerin iflâsını ve «Union nationale - Millî Birleşme» altında müfrit sağ ile (kralcılar ve muhafazkârlar) müfrit sol'dan (ihtilâlcî komünistler) başka bütün Fransız fırkaların ittihadını görüyoruz.

Millî Birleşme'nin ilk işi malî buhranı hal etmektir. *Poincarvé* bütün fırkalara dayanan kabinesinin programını okurken «Huzurunuzda gelen kabine, diyordu, paramızın değerini, hazinemizin hürriyetini, maliyemizin müvazenesini tehdit eden tehlikeye karşı gelmek için bir barışma zihniyeti içinde kurulmuştur. Âmme selâmeti uğrunda yani arzu ile çalışmak maksadı ile birbirlerine ellerini veren kabine azalarından her biri şu anda bütün düşünce ve kuvvetlerini milli tehlikeyi önlemeye hasretmeği bir vazife adddediyorlar. Aralarında fikir ihtilâfını mucip olacak meselelerin çıkması muhtemeldir. Fakan bugün için hepsi malî kurtuluş çarelerini

5) Fransız fırkacılığının 1914-1939 harpleri arasındaki tarihçesinde bir dönüm buraya geçiyoruz : «Nous luttons pour l'intégrale laïcité ! nous luttons contre la noktasi teşkil eden dört siyasi psikolojisini belirten bu noktanın bir parçasının aynını tutelle que les puissances économiques voudraient exercer sur le pouvoir politique, c'est -à-dire contre une forme nouvelle de la vie ! Nous voulons de réformes sociales ! Nous voulons l'émancipation du peuple par instruction ! Nous voulons vraie paix, la paix avec tous !»

tez bir zamanda bulmak zaruretinde kat'î olarak anlamışlardır». Fransa'nın Birinci ve İkinci Dünya Harbi arasındaki iç siyasi vukuatını takip edenler *Poincaré*'nin 1928 intihabına kadar memleketi oldukça kuvvetli bir ekseriyet ile idare ettiğini, malî buhranı önlemeğe muvaffak olduğunu bilirler.

II

Şimdi bu tarihe kadarki Fransız fırkacılığının ne gibi karakterler taşıdığını, ne gibi noktalar üzerinde durma klâzım geldiğini düşüneceğiz. İdare edenlerin «otorite» si ile idare edilenlerin veya onların mümessillerinin, yahut mümessil olduğu farz edilen siyasi ceryanların «hürriyet» talebi münasebeti, ağırlığın otorite veya hürriyetten hangisinin tarafına bastığı bu hareketlerden çıkarılabilir :

1 — Milî Blok müstesna olmak üzere Fransız siyaseti 1919 - 1929 arasında daima sol'a müteveccih bir siyaset olmuştur. Parlemandaki cümhuriyetçi ekseriyet ilk zamanlarda muhafazakâr, sonra mutedil, nihayet sosyalist bir manzara aldı. Sosyalist fırkanın mebus sayısı dikkati çeker bir surette arttı. Komünist fırka, sosyalist fırkadan ayrı olarak taazzuv etti. Sol'un bu inkişafı diğer fırkaların yapısı üzerinde müessir oldu. En muhafazakâr, en anti - sosyalist zümreler bile, «içtimaî» «demokratik», «cümhuriyetçi».. gibi sıfatları benimsemeğe başladılar.

2 — Fırkaların sola olan temayülleri nazariye sahasını aşamıyor. Sol ceryan mümessilleri, iş başına geçtiği zaman, sağa teveccüh ediyorlar. Filhakıka radikal fırka iktidar mevkiinde opportünist olmakla, sosyalist fırka, zamanı için kan döktürücü bir ihtilâlden sarfınazar etmekte, reformist davranmaktadır. Mamafih müfrit sol'un bu itidali, müfrit sa'da da görülüyor : koyu muhafazârlar açıkça veya zımnî olarak cümhuriyeti benimsemişlerdir.

3 — Bu iki seciye yanında 1919 - 1929 arasındaki fırkaların haki-miyeti ele almak için vücade getirdikleri anlaşmalarda :

- a — Ya ittilhad veya temerküz esası rol oynuyor, yani her fırkanın (ihtilâlet sendikallistlerle komünistler müstesna) mutedil kanadları birleşiyor;
- b — Ya vücade gelen siyasi bir gerginliği izale için teskin ve tatmin esası rol oynuyor, o zaman muhafazakârlarla sol fırkaların mutedilleri bir araya geliyor, sosyalistler, komünistler ve müfrit radikaller zümresine cephe alıyor;
- c — Yahut sol fırkaların ileri ve en sol kanadları patronal tesekküllerin, dini ceryanların irtical addettikleri hareketlerini önlemek için bir blok vücade getiriyor.

4 — Nihayet son bir vasıf olarak 1919 - 1929 arasındaki on yıllık fırkacılık hareketi, sosyalist fırkadan ayrılmış bir üçüncü, Moskova Enternasyonal'ına bağlanmış müstakil bir komünist fırkası doğuyor. Radikal sosyalistler ile sosyalistler, reformist ve tâbir caizse, parlamentarist bir sosyalizm güderken bu yeni fırka, adeta müfrit sağ'ın, kralcılarının davranışını takip etmekte, onun gibi barışmaz ve uzlaşmaz davranmakta, bazan her derece sosyalist zümreleri burjuvaziye taraftarlıkla ittiham etmekle, ferdin «hürriyet» lerini, mülkiyet sahibi sınıf zümrelerin «otörite» sine tâbi tutmakla suçlandırmaktadır. Bugünkü Fransız fırkacılığının birinci başlangıcı olan 1871 den sonrası ikinci başlangıç sayılabilen 1919 u takip eden yirmi senenin vasıflarını çizmeğe çalışırsak şu çizgileri görürüz :

1 — Uzun bir müddet ortaya sınıf fırkası olan radikal sosyalist fırka, 1930 dan sonra zayıflıyor, intihaptan zayıf çıkıyor;

2 — Buna mukabil, orta sınıfın alt tabakasına sokulacak içtimai zümrelerle işçinin sınıfını temsil eden fırkalar, aynı tarihten sonra kuvvetleniyor;

3 — Burjuvazinin ve büyük sanayi erbabının, patron zümresinin ve katolik - muhafazakârların fırkaları da aynı derecede zayıflıyor;

4 — Bu vaziyette sağ ile sol arasındaki muvazenesizliği, yine radikal - sosyalist fırkanın vakit vakit kâh bir tarafa, kâh öbür tarafa iltihakı ile izale ediyor.

Filhakika Fransız siyasî fırkacılığının bu safhasının en mühim karakteristiği, orta sınıfın sosyal meseleleriyle meşgul sosyologların her cemiyette orta sınıfa yükledikleri tadil edici vazifenin ifasından ibarettir. Fransada bu vazifeyi muvaffakiyetle ifa eden radikal sosyalizmin renksiz, vasıfsız bir fırka olduğu zanına düşmemelidir. Radikal - sosyalizmin ruhuna hâkim olan ide esasında sol ide'dir. Bir kaç sene evvel Fransadaki siyasî fırkalara dair bir kitap neşreden Fransız mütefekkeri *André Siegfried*'in bir formülüne göre «nasıl Müslümanın ruhu Mekkeye müteveccih ise, Fransızın ruhu da sola müteveccihdir». Biri maziye bağlı, muhafazakâr ceryan, diğeri istikbale teveccih eden idealist ceryan, iki taraftan da ifrata varınca ve itidalî aşınca diğeri taraf, tesirini gösterir. Bu cihet Fransız siyasetinin bariz seciyesidir. Müfrit sağ zihniyetini bir taraftan, müfrit sol zihniyeti diğeri taraftan şiddet ve tesirlerini Fransız seciyesine intibak ettirmek zaruretinde kalıyorlar. Bunun içindir ki, sağlar, bugün artık ortada görülmiyen *aksiyon fransezden* ziyade (Demokrat populair - Demokrat halkçı) fırkasında bulunmaktadırlar. Bu ise

tamamile sağ olmaktan ziyade merkez fırkası addedilebilir. Kralcılık artık Fransa ile alâkası olmıyan ölmüş bir müessese sayılmalıdır. Müfrit sola gelince : bu hususta *Seigfried*'in Fransada bir köylüye komünizm olup olmadığı hakkında sorduğu sorunun cevabı mânidardır. Bu köylü cevabı şöyle veriyor : «Komünizm mi ? Hayır ! Çünkü biz hissi selim (bon sens) sahibiyiz». Aynı hissi selim aşırı sağ bahis mevzuu olunca da önümüze çıkar. Fransayı gezenlerin edindikleri kanaatlerden biri de Fransız halkının kiralcı bir sağ zihniyetten uzaklığıdır. Bunun için, kiralcılık güden fırkalar, hayati ve umumî bir kıymeti haiz değildir. Böyle bir sual kendisine sorulan Fransız köylüsü muhakkak : «Kralcılık mı ? Hayır, çünkü hissi selim var !..» diyecektir.

Bununla beraber bazı buhranlı anlarda pusulanın şayanı dikkat bir şekilde inhiraf ettiğini söylemek lâzımdır. Parleментарizmin bazı buhranlı zamanlarında, malî güçlüklerin, harici siyaset meselelerinin etkâr umumiyeyi işgal ettiği anlarda müfrit sağ'lar, müsait bir faaliyet sahası bulurlar. Harbden evvelki Staviski hâdisesi, işte bu vesilelerden birini hazırlamışdı. *Le Temps* gazetesinin hâdiseye iştirak edenler hakkında yaptığı anket bir çok Fransızların biran için selâmet yolunu müfrit sağın iktidara geçmesinde gördüklerini göstermekte idi.

Buna mukabil harici siyasetin sulh ve selâmeti istediği dakikalarda, yahut dahili işlerin çalışan sınıf için müsait bir yolda yürümiyeceği bir zamanlarda sola müteveccih fırkaların iş başına geldiği ekseriya bir vakıadır. Meselâ Birinci Dünya Harbinden sonraki devrede Almanlarla Fransızlar arasındaki tamirat meselesi münasebetiyle o sıralarda yapılan intihabatın nasıl sola, bilhassa radikal - sosyalistlere, yani tamiratın ilgasına mütemayil bir netice verdiği malûmdur. Elhasıl, Fransada siyasi fırkaların hayatı tâbir caizse bir nevi futbol oyunudur. Vaziyet ve şeraitte göre şu veya bu fırka pas verir, yahut meclisdeki ekseriyet ve itimad prensipleri işe karışır, bu suretle normal bir siyasi cemiyet hayatı devam eder. Vaziyet ve şerait muvakkat bir otoritarizmi icabettirirse bile, bu yine aynı ameliye neticesi olarak ortaya çıkar. 1926 da frank buhranından dolayı *Poincarée* kabinesinin vaziyetleri buna delildir.

III

1870 den bugüne kadarki çağın Fransız fırkacılığına toplu bir surette bakıldıktan sonra bu bakışın teferruatına girmeden evvel bir noktaya dikkati çekmek gerektir.

Sağ, sağ-merkez, sol-merkez, sol işaretleriyle gösterilen bu ceryanlar, yalnızca siyasi olan bir ideolojiye alemdarlığı yapmakla kalmıyorlar.

Eğer böyle olsaydı, bu ceryanlar, gösterdikleri kudret ve devamlılıktan mahrum kalacaklardı. Onların arzettiği kudrete ve devamlılığa, ifade ettikleri içtimai realitelerde ge'mektedir. Bu realiteler bir kelime ile içtimai sınıflardır. Her fırkanın desteği, esasında bir içtimai sınıftır. Ortaya attığı ideoloji, ihtiyaçlarına tercüman olduğu sınıfın ideolojisidir. Onun içindir ki, fırkaların reisleri, idare heyetleri, bazı buhranlı zamanlarda beliren mümtaz şefleri yalnız birer mümessildirler. Fırkanın heyeti umumiyesi bir kadrodur. Bu kadronun mekanizmasını çevirenler ortadan kayıp olabilirler, fırkalar kendi idare edicilerini daima bulacaktır.

O halde tahlile girişeceğimiz siyasi fırkalardan evvelce, onların desteği olan sosyal sınıflar hakkında bir fikir edinmek lâzımdır. İçtimai sınıflar sosyolojisi, bu meseleyi ayrı bir branş halinde mevzu edinmiştir. Bu husustaki muhtelif müellifleri ve mektepleri gözden geçirelim :

Daha Eflâtun'un (Cümhuriyeti bize bu telâkinin bir nümunesini vermişti. Ona göre devlet, tıpkı bir fert gibi düşünülebilir. Devleti teşkil eden uzuvlardan bir kısmı onun ihtiyaçlarını temin etmeli. Bunlar esnaf ve reñber sınıfıdır. Yaşamak zarureti fevkinde yine bu zaruretin mütemmimi olan bir başka ihtiyaç da kendini gösterir : Devletin cemiyet içinde ikinci bir sınıfa lüzumu vardır ki, bunlar muhariplerdir. Fakat, reñberler ve muhariplerle iş olup bitmez. Onlara gidilecek yolu gösteren idarecilere lüzum vardır. Bu üç sınıfın kaliteleri de ayrıdır : esnaf ve reñberler kanaat, muharipler cesaret, memurlar hikmet sahibi adamlardır. Devlet bu sınıflar sayesinde yaşar, kendini korur, idare eder. Eflâtun üç sınıfın idare ettiği Devleti bir uzviyete benzetir : Nasıl bedende uzuvlar hep dimağa tâbi bulunuyorsa, Devlette de bütün diğer sınıflar hikmet sahiplerine tâbidirler. Bedenimizin bir kısmı ızdırap duyduğu zaman, bütün ruh muztarip olmuyor mu ? Devlette de bir sınıf muztarip olunca bütün zümre müteessir olacaktır. Bu ızdırap nereden gelebilir ? Eflâtun iki sebep göstermiştir. Bunların biri *mülkiyet* diğeri *aile* dir. Devletin bu üç sınıf ile beraber vahdet ve ahengini muhafaza etmesi için muharipler ve idareciler için mülkiyet hakkı ilga etmelidir. Çünkü mülkiyet, cemiyette ikilik doğurur. Bir kısmını fakir, bir kısmını zengin yapar. Keza aile ferde hodgâm bir seçiye verir ve aile sahibi idareci, yahut muharip aileyi devlete tercih edebilir.

Böylece Eflâtun mülkiyet ve aile sahibi olmağı yalnız esnaf ve reñberler sınıfına hasretmiş, diğer sınıfları, tamamiyle Devlete mal olmaları için mülkten mahrum etmiş iken, kendinden sonraki talebesi, Aristo bilâkis muharipler ve memurlar sınıfının hürriyete muhtaç olduğunu, hürriyetin ise, iktisadi bir temele dayandığını düşünecek, mülkiyeti yal-

nız muhariplerle memurlara hasredecektir. Rençberler ve esnafın mühim bir kısmı ise köle kalmağa mahkûmdur.

İçtimaiyat noktai nazarından içtimai sınıfların izahını bu kadar basit bir teşbihle bırakmak tatmin edici değildir. Menşe'e gittiğimiz takdirde sınıf fikrinin, eşraf ve avam tefrikinin dini bir kaynaktan çıktığı görülür. İlk medeniyetlerde, yüksek ve hâkim sınıf, yalnız dini sınıftır. Cemaat içinde nüfuz, onlara aittir. Hint'de Brahmanlar, İranda Muğanlar, Türklerde kam'lar bu hakim, mümtaz sınıfı teşkil ederler. Aşağı sınıf, totemik kuvvetin, yahut dini kudretin bu mümtaz sınıfa, daha yakın olduğuna kanidir. Sınıf fikri de bu husustaki tasavvurdan ileri geliyor. Hattâ bir Hint Usturesine göre Brahmanlar ana sınıftır, diğer sınıflar bundan çıkmıştır. Brahman rahipleri ustureye göre ilâhî timsalin başından, muharipler göğsünden, zirai sınıf bacaklarından, esirleri ayağından halk edilmiştir. Bu usture diğer sınıfların dini sınıfa tâbi olduğunu göstermek itibarile mânidardır. Zaten Eflâton'da da bu dini, usturevi telâkilerin izlerini görebiliriz. Eflâton'a göre içtimai sınıfları tabiat halk etmiştir. Üç çeşit maden, üç sınıfa tekabül eder. Esnaf ve zürra', demirden muharipler gümüşten; idare adamları altından halk edilmiştir !.

Orta zamanda Eflâton'un muharipler dediği sınıfın tevefevvukuna şahit oluyoruz. Eşraflık, dini kuvvet sahibî olanlardan askeri bir vazife ifa edenlere geçiyor, hiç değilse dini ve askeri sınıf değerce birbirine müsavi oluyor. Lavis'in dediği gibi «kurun vustada bütün Avrupa'da çalışmağa ihtiyacı olmayacak derecede zengin adamlar, cemiyetin mütebaki kısmından kat'iyen ayrılmış olan imtiyazlı bir sınıf teşkil ederler. Bu yüksek sınıfdakiler, kilise ehli istisna edilirse, hep muhariplerdirler... Kendini müdafaa etmek zarureti, maceralardan alınan zevk ve tenbellik, harp hayatı lehine olan batıl itikatlar bütün Avrupada askerden mürekkep bir aristokrasi, asalet tabakasının teşkilini intaç eyledi»⁶⁾.

Renesans içtimai sınıflar istihalesi itibarile bir dönüm noktası teşkil etti. Şöyleki : Eflâton'un aşağı dereceye düşürdüğü esnaf tabakası, dini ve askeri sınıfa üstün olmağa başlıyor ve servete dayanan bir eşraf teşekkül ediyor. İktisadi hayatın genişlemesi neticesinde bilhassa Akdeniz medeniyet ve ticaretinin eseri olan bu tezahür içtimai sınıflar tarihinin mühim bir safhasını göstermektedir. Sosyalizm: sonraları hücum edeceği sermayedarlık ve burjuvazi, menşei Renesansa giden bu içtimai sınıf tezahürünün son inkişaf ve tekâmül safhasından başka bir şey değildir.

6) Bk. E. Lavisse : Tarih umumi, türkee tercümesi, Cilt 2, Sf. 29.

O halde içtimai sınıflar ilkin dinî, sonra askeri, nihayet iktisadî miyarlara göre teşekkül etmiş, başka bir ifade ile cemiyet içinde eşraf ve avam tefriki din, şeref, servet esaslarına göre yapılmıştır. Bununla beraber her hangi bir sınıfın aristokratlık kazandığı devirde diğerlerinin ehemmiyet ve tesir mevkiinden düştüğünü zan etmemelidir.

İçtimaiyatın bize tabii hâdiselerin izahından geri kalmıyacak bir vüzuyla belirttiği bu tekâmülü ondokuzuncu asır ortalarında bir Alman içtimaiyatçısının, Marx'ın, elinde siyasi bir mezhep haline gelmiş görüyoruz. Ona göre yalnız bourjuvazi değil, ötedenberi tarihe hüküm eden sınıflar zuhurlarını iktisadî sebeblere borçludurlar. Yunanda esir ve Yunanlı, Romada Patrisiyen ve pleb, Kurunvusta da derebeyi ve serf, bugün patron ve amele hep aynı olan bu içtimai vakıanın ifadesidir. Dinî ve siyasi sınıflara gelince, onlar, zamanlarının iktisadî telâkkisini meşru gösterecek gölge sınıflardır. Burjuva sınıfı, demokrasiyi ileri sürerek ve temsili hükümet prensibine dayanarak hakimiyeti ele geçirmiş, bu suretle siyasi müesseseyi iktisadî menfaatlarını muhafaza için bir âlet haline koymuştur. Keza din de, amele ve işçi sınıfına uhrevî bir âlemi va'd etmekle, bourjuvazi karşısındaki amele sınıfının isyanını yatıştırmaktadır! Nihayet ordu, kapitalist sınıfın, dünya piyasasındaki menfaatlarını bekliyen bir bekçidir. Burjuvazinin, XVIII ve XIX. cu asırlardaki emperyalizmi sermayedarlığın ve müstemleke ihtiyacının tatmini değil midir? Hülâsa beşerin tarihi, iktisadî menfaatlara mücadelesini hikâyeye eder. Her devirde bir çalışan sınıf, bir de çalışan sınıfın sırtından geçinen sınıf vardır. Amelenin sayından ve bu say mukabilinde aldığı ücretten artan değer, toplana toplana sermayeyi vücade getirmiş, fakat bu sermaye, amele sınıfının elinde değil çalışmayan sınıfın elinde teraküm etmiştir.

Mamafih Marx'ın bu görüşü daha evvel Fransız içtimaiyatçılarından Saint-Simon'da mevcuttu. Ona göre: 1 — Kendi sayı ile kazananlar, 2 — Başkasının sayından kazananlar (kira, faiz, maaş..) Cemiyetin iki başlıca sınıfını teşkil ederler, Marx bunu bilindiği gibi: 1 — İstihşâl vasıtalarına malik olanlar; 2 — İstihşâl vasıtalarına malik olmıyanlar şekline soktu. Fakat bu görüş, ne Marx'dan evvelki ne de Marx'ın ve Saint-Simon'un buldukları zamanın realitesine uygun değildi. İki uç, iki kutup teşkil eden burjuva ve amele ortasında bir mutavassıt dereceyi görmemek iktisadî realiteyi basitleştirmekten başka bir şey değildi.

Diğer taraftan sınıf fikrinde, eşraf ve avam tefrikinde istihşâl vasıtalarına malik olmak veya olmamak nasıl bir miyar olabilir di? Kaldı ki, iptidai cemiyetlerde müstakil bir iktisadî faaliyet tasavvuru mevcut değildi. Bu noktada Alman içtimaiyatçılarından Max Weber daha isa-

betlidir : kapitalizmi, Marx'ın aksine olarak, renesansa, dinî reforma, kalvenizme ve protestanlığa bağlar. Ona göre, dünya - ahiret meselesinde telâkkiler değişmemiştir. Öbür dünyadaki cennet yerine, bu dünyada bir cennet yapmak tasavvuru kapitalizmi körükleyen ilk ateş rolünü oynamıştır. Keza Sombart'ın da fikri buna yakındır. Ona göre iktisadî inkişafında müessir rol oynayan yahudilerdir. Yahudiler ise bu rollerinde, kendilerini dünyevî aksiyonlara teşvik eden yahudilik dininin tesiri altındadırlar. Hülâsa eşraf ve avam tasnifinde iktisadî ölçünün bir rol oynadığı kabul edilse bile bu ölçü, müstakil olmayıp dünyevî yaşayış hakkında vukua gelen dinî tasavvur istihalelerinin eseridir.

IV

Bu suretle içtimai sınıfların zuhurunu dinî, askerî iktisadî amillerinden münhasıran birine bağlamak, realiteyi basitleştirmek demektir. Denebilir ki, her devirde bu üç ölçü, tesirini göstermiş, yalnız ağırlık, medeniyetlere göre amillerden biri tarafına temayül etmiştir. Meselâ iptidai cemiyetlerde (eşraf) telâkkisinin dinî bir telâkkiye dayandığı, hattâ bunun bugünkü medenî cemiyetlerde de izlerine tesadüf olunduğu aşikârdır. Sinaî olmıyan cemiyetlerde eşraf fikrinin bir nevi askerî şeref hissine bağlı olduğu da muhakkaktır. Bunun da izlerine en kapitalist cemiyetlerde tesadüf edebiliriz. Bilhassa cemiyetlerin milli buhranlarında askerî sınıfa karşı aldıkları hürmetkâr vaziyet, eski devirlerin sınıf psikolojisini düşündürtebilir. İhtimalki, ordu, her devrin içtimai ve siyasî mefkûrelerini kuvveden fiile isaleden bir vasıta gibi düşünülüyor, askerî şeref bu düşünceden doğuyor. Hattâ eski Rusya'da, orta zamanda, şövalyelik devirlerinde, imparatorluk safhalarında bu şeref hissini nasıl bir kuvvete sahip bulunduğunu biliyoruz. Nihayet dünya görüşünde değişiklik, yani ührevî cenneti dünyevî bir cennete kalbetmenin doğurduğu dünya ihtirasının eseri gibi düşünebileceğimiz kapitalizm, servete dayanan bir eşraf telâkkisi vücuda getiriyor.

Bu tablo üzerinde iki noktaya parmak basmalı : sınıflar, tekâmül esnasında hukukî imtiyazlardan sıyrılıp yalnız içtimai bir mahiyet muhafaza etmekle kalıyor. Bugün sınıf farkları, eşrafı ve avam tefriki, giyinmede, konuşmada, eğlenmede... ilh. tezahür etmektedir. Fakat menş'e bakacak olursak bu fark aynı zamanda hukukî idi : katil cezası, maktulün şahsiyetine göre değişirdi. Meselâ eski İskoçyalıların kanununda katledilen Kral için bin öküz, bir asilzade için yüz, bir köylü için 16 öküz paha biçilirdi ! Fransız inkilâbına kadar sınıflar arasında bu nevi imtiyazların devam ettiği malûmdur.

Hülâsa, sınıf farkı, aynı zamanda insanlar arasında adeta kıymet ve keyfiyet farkını doğurdu. Eflâtun'un idare ve hükümet işlerine, rençberleri karıştırmak istememesi, Hint'de Brahmanların işine karışan kimse-lerin ağızlarına ve kulaklarına kaynar yağ dökülmesi.. gibi vakıalar bu sınıf farkının ifade ettiği farkı canlı surette gösterirler. Bugünkü medenî zümreler için mevzu bahis olmıyan bu hukukî farkların, yalnız örf ve âdetlerde yaşadığı, binaenaleyh eski ehemmiyetini kaybettiği şüphesizdir.

İkinci nokta : sınıf farkı, ister dinî, ister askerî, ister iktisadî miyar- lara istinad etsin, hepsi için müşterek esas siyasî kuvvete malik bulun- makta görülüyor. Rübhan, derebeyi, bourjuva muhtelif devirlerde yalnız eşraf sınıfı olmakla kalmıyor. Eşraf olmak hâdisesinde esasen hakimiyet mefhumu da mündemiçtir. Binaenaleyh bir «idare etme» işi vardır ki, bu da eşrafa düşmektedir. O halde sınıf mefhumunu Max Weber'in dediği gibi «Bir cemaat içinde siyasî kuvvetin taksimi hâdisesi - Phemomene der machtverteilung innerhalb einer Gemeinschaft» ne irca edebiliriz. Bu takdirde belki daima iki sınıf düşünmek kabil : idare edenler, idare edilen- ler. Bu görüş yalnız iptidai cemiyet için değil, bugünün yüksek cemiyet- leri için de doğrudur. Hattâ siyasî mefkûreler ne kadar değişirse değişsin, bu tefrik doğruluğunu muhafaza eder. Tarihi sınıf mücadelesi ile izah eden, içtimaî kurtuluşu bourjuva elindeki devlet kuvvetini alacak ame- le sınıfının diktatörlüğünde bulan komünizm, hakikatte sınıfsız bir cemiyet değil, iktidarı ve otoriteyi işçi zümresine devretmiş bir cemiyeti ortaya çıkarmağa yeltenir. Keza siyasî idare kabiliyetini yalnız bir kısım mü- nevver sınıfa mal eden, bu suretle ne ame- le diktatörlüğünü, ne de demok- ratik prensipleri kabul etmiyen, bilâkis cemiyette idare edenlerden mü- rekkep bir sınıf mevcut olduğunu bu sınıfa siyasî bir rütbe verilmesi lâzım geldiğini ileri süren faşizm için de aynı mülâhaza varit olabilir.

Hülâsa sınıfların tarihe hâkim kuvvetler, tarihin mekanizmasını çeviren âmiller olduğu doğru ise bu, ancak siyasî kuvveti şu veya bu sınıfta bulunması ile kabildir. Bu siyasî kuvvetin, ilâhiyatçıları gibi Allah'ın vekâleti sıfatını taşımadığı, yahut Hobbs'un dediği gibi, (ha- kimiyet - kuvvet) şeklinde tecelli etmediği ise siyasî sosyolojinin beda- hetleri arasına girdiği malûmdur. Ma'şerî vicdan, siyasî hakimiyeti, devrin içtimaî tasavvurlarına göre tanzim edilmektedir.

Bu noktayı ondokuzuncu asrın tarihi kadar tenvir edecek bir tarih safhası bulunamaz. Siyasî müessesenin ve hakimiyetin nasıl sınıflara dayandığını, içtimaî inkilâpların bir bakıma şu veya bu sınıfta siyasî kuvveti ele geçirme cehdine dayandığını, onsekizinci asır sonlarından bugüne kadar medenî dünya tarihi bize pek güzel göstermiş bulunmaktadır.

Şimdi nazari, mücerret içtimaiyata ait mütalâalardan tekrar ameli ve müşahhas içtimaiyata atlayabiliriz. Bir bakıma siyasî fırkalar, mevcut içtimai sınıfların siyasî hakimiyete ait taleplerini belirten teşkilâtlardır. Binaenaleyh, içtimai sınıfların siyasî şuurlarının tezahürü olan siyasî fırkalar hakkında söyleyeceklerimizi, içtimai sınıflar hakkında söylediklerimize rabtedebiliriz.

Fransız fırkacılığının 1929 - 1939 arası İkinci Dünya Harbi devresi ve 1945 - 1951 arası bugünkü manzarası da, aynen 1919 - 1929 arası manzarası gibi dikkati celbeden çizgiler arz ediyor. Otorite ve hürriyet prensiplerinin hareket ve istihale dolu seyirlerini takip eden bir politika sosyolojisi bilhassa Türkiye gibi siyasî fırkacılığın basamağında bulunan bir memleketin siyasî hâdiseleri bakımından her devirden daha ziyade ders verici bir mahiyet taşımaktadır. Bu hususta takip edeceğimiz usulün merhaleleri önce siyasî partilerin bir sosyografisini yapmak, sonra bu tasvir içinde fırkaların iktisadî ve içtimai siyasetlerini belirtmek, bilhassa iktidar ve otoriteye sahip partilerle dayandıkları sınıfların «hakimiyet» ile geri kalan parti ve sınıflarının daha fazla «hürriyet» temayüllerinin karşılıklı münasebetlerinin nasıl ikinci lehine gittikçe daha ziyade ağır bastığını göstermekten ibarettir. İzahlarımızın dayandığı :

1 — Sağ, 2 — Sağ - Merkez, 3 — Merkez, 4 — Sol - Merkez, 5 — Sol.

bahislerinin tenazurunu bozmamak için İkinci Dünya Harbi başlangıçlarına kadar zaif bir cereyan halinde mevcut olan asil «Sağ» da mülâhazalarımızın kadrosuna sokulmuş olacaktır. Diğer taraftan bütün mülâhazalar İkinci Dünya Harbine kadarki safha gözönüne alınarak serdedilmiştir. Araştırmalarımızın sonunda 1939 - 1951 arası devrenin siyasî partiler ve sosyal sınıflar zaviyesinden görünen hüviyetini toptan gözönüne almamak için bir sebep yoktur.

BİRİNCİ FASIL

S A Ğ

BİRİNCİ BÖLÜM

Siyasî Fırkacılığı

İkinci Dünya Harbine gelinceye kadar, sağdan sola doğru dizilecek organize partiler başında «Royaliste - Kralcı» partinin görüldüğü malûndur.

Mamafih fırkacılık terminolojisinde Fransız sağcılarını daha ziyade bir gazete adı altında tanınmışlardır : *Action française*. Birkaç sene evveline kadar Fransada ikametleri yasak edilen Orléan hanedanını, Fransayı Fransa yapan Dinastiyi iktidar ehramının başına oturtacak kadar sağ olan *Aksiyon franseziler* — ki gazete ve cereyan adını imlâ-mızla yazıp öylece kullanmağı uygun buluyoruz —, maksat ve gayelerini vuzuh ile, enerji ile ve imanla belirtme bakımından dikkati çekmekte-dirler. Bu gün yalnız siyasi fırkalar tarihi için ehemmiyeti olan teşkilâtı yakından görmeğe çalışalım.

Teşkilâtın menşei, mahiyetini evvelce anlattığımız Dreyfuss hâdisesinde mündemiçtir. Hâdisenin bir daha tedkik edilmesi karşısında buna muhalif olanların; 1898 de «Union pour l'Action française - Fransız hareketi için birleşme» yi vücuda getirdiler, ve o zamanın bu mühim gazetesi olan «Eclair» in 29 - X - 1898 sayılı nüshasında beyannamelerini neşrettiler. Netice formül şu idi : «Fransayı eski kuvvetli Fransız Cemiyetine kavuşturmak, eski Fransanın harice karşı kuvvetli, dahilde teşkilâtlı olan Devletini yeniden gerçekleştirmek». Sonraları bu gurubdan 1898 de ayrılarak kısaca «Action Française» denilecek teşkilâtı organize eden M. Pujo ve H. Vaugois, sarik bir krallık taraftarlığını kenara bırakmak yolunu tutmuşlar, neşrettikleri programın ana maddesinde şöyle düşünmüşlerdir : «Cümhuriyetçi ve hür bir Fransa vücuda getirmek istiyoruz. Bu işte maziye dönmiyeceğiz, çünkü ölü an'anelerle hiç bir şey yapılamaz.» Bu maddenin gösterdiği gibi kralcılık ile alâkadar olmıyan fırka, şimdilik yalnız yahudi düşmanı ve milliyetperverdir. Demokrasî hakkında kanaatları menfi bulunmaktadır.

Bu sırada Aksiyon fransez'le temas eden fransız muharriri Ch. Maurras'ın hareket üzerinde azim tesirine şahit oluyoruz. 1901 den sonra Aksiyon fransez'i kralcılığa doğru sevkeden bu tesir yanında Fransa'nın birinci sınıf mütefekkirlerince desteklenerek daha çok kuvvetlenmiştir. Aksiyon fransez'in siyasi fırkacılığının temel fikirlerine göre içtimalî teşkilât, Roma kilisesi modeline uymalı, an'aneperest olmalı, bir hiyerarşiye dayanmalıdır. Milliyetperverlik (intégral - tam, kusursuz) bir seciye taşınmalı, hükümet şekli fertlerin fantezisi eseri halinde değil, tarihî tecrübeden alınan tesirlerle tayin edilmelidir. Bu siyasi zihniyet şu şekilde formüllenebilir :

a) **Tam milliyetperverlik :**

Bu düşüncenin formülünü cereyanın tanınmış mümessili Ch. Maurras veriyor : Siyasi kuvvet, temsil ettiği millete yabancı olan her menfaati, insanlığa da yabancı addetmeğe en şiddetli bir mes'uliyet altında mecbur-

dur. Böylece Devletin siyasi işi milli menfaati yegâne milli gaye olarak görmektir. Âmme selâmeti, hikmeti hükûmet diğer her türlü mülâhazaları geride bırakır. Hiç bir ahlâkî mülâhaza, tam milliyetperverliğe karşı gelemez. Adalet'de «Hikmeti hükûmet» e tâbi tutulmalıdır. Çünkü icabında adaletsiz cemiyet tasavvur edebiliriz. Fakat cemiyetsiz adalet tasarlayamayız. Bir fiil, cürüm de olsa, eğer milli menfaati koruyorsa, medha, takibe lâyıktır.

Siyasi felsefe tarihindeki Hak - Kuvvet münasebetini, Louis Dimier'nin formülü ile «yalnız muvaffak olan şey haktır. Çünkü muvaffak olan, lâyık olduğu için muvaffak olur» sözünü çok iyi temsil eden bu nazari düşünceyi bir milliyetçilik telâkkisini ve emsalini — ki Aksiyon fransez'ciler içinde çok orijinal siyasi felsefe nümunesi vermiş mütefekkirler vardır — bir kenara bırakarak bir fırka halinde gözönünde tutulacak cereyanın dâvalarını takip edelim. Takibe devam edelim.

b) Ampirizm.

Milli menfaat gayesini, temin eden hükûmet şeklini bulma meselesinde cereyan iki fransız filosofunun fikrine dayanıyor, De Maistre'den an'aneciliği, Comte'dan müspetçiliği alarak bir (Tarihî tecrübe - Expérience historique) fikrine vasıl oluyor. Nasıl içtimaiyatçılar, meselâ Durhkeim içtimaiyatı, fizyolojiye dayanan bir sıhhat bilgisi gibi sosyolojiye dayanan bir ahlâk düşünüyorlarsa, Aksiyon - fransez de tarihî tecrübeden kuvvet alan bir hükûmet nazariyesi düşünmektedir. Bîlfarz Ch. Maurras tabii hukukçuların (her hangi bir içtimai zümrenin hayat ve saadetine uyan nedir?) sualini araştırdıklarını, halbuki asıl mühim olan meselenin (devlette filân veya falan hemşeri hakkının nasıl tahakkuk ettirileceği) olduğunu söylüyor ve buna (Empirisme organisateur - Teşkilâtçı amprizm) diyor. Paul Bourget'de bu fikir daha sarıhdır : her insanın ilk işi şahsî hayatında olduğu gibi âmme hayatında da realist olmaktır. İnsan kendini, iradesinin karşı gelebileceği gayri kabil içtinap tabiat kanununa ram kılmalıdır. Bir halkın selim faaliyetinin şartları, o halkın tabiatında yazılıdır. Bu şartları hayal ile kurmak yerine keşfetmek mecburiyetindeyiz. Bu şartlar, bizim telâkkilerimizden önce mevcuttur. Hattâ bu telâkkileri kontrol ederler; insan tabiata bir hız ve bir cisme ağırlık veremiyorsa, dinî ve siyasi cemiyete de bir teşekkül veremez. Hülâsa millet ve devlet tarihî tecrübelerin eseridir.

7) Bk. Dimier: Les maîtres de la contre-Révolution, Sf. 216: «N'est droit que ce qui réussit, parce que ne réussit que ce qui mérite de réussir».

c) Monarşi.

Tarihi tecrübeden hale doğru yürüyen fırka nazariyecileri, gayet tabii olarak Fransız inkilâbını tenkid etmişler, inkilâbın milli şe'niyetleri küçük gören ve lüzumundan fazla külli olan mistik prensiplerini muahaza eylemişlerdir. Vaugeois şöyle diyor : *Inkilâb yeniden başlamalı. Şu mâna-da ki inkilâbın yapamadığı işe ihtilâlcî bir usul ile, fakat 1789 ihtilâlinin şeflerine hâkim olan prensiplere tamamen zıt prensipler vasıtasile tekrar koyulmalıdır. Biz tamamiyle fransız olacak bir nizam istiyoruz. İstedîğimiz şey fransız teşkilâtı esasıyesinin başka halkların teşkilâtlarına değil, fransız mizacına göre yapılmasıdır.*

Aksiyon fransez'cilere göre fertçi olan inkilâp klise, esnaf cemiyetleri, aile... gibi tabii toplulukları dağıttı. Krallık idaresi altında Fransız milletini teşkil eden de bunların mecmuu idi. İnkilâp merkezileşmişse de müstebit bir devlet karşısında ferdi yalnız bıraktı. Sonra demokrasi ile daha çok kuvvet ve kıymet kazanması lâzım gelen sahalarda iş yapacak olan merkezî kuvveti zayıflattı, parlâmento ve demokrasi hemen hemen anarşi içinde iken bu demokrasi de alabildiğine müstebit oldu. Şehrin çeşmelerinden birinin vaziyetini değiştirecek Belediye reisi, valinin müsaadesi olmadan iş göremeyecek ve bu müsaadeyi almak için bir dosya tutacaktır. Ch. Maurras'ın (Enqu'te sur la Monarchie - Monarşi üzerine anket) eserinde (Sf. 436) şunları okuyoruz : «*Demokratik cümhuriyet yalnız bir fırkanın hükümetidir. Bunun hangi fırka olduğunu öğrenmek isterseniz cevabımız şudur : yahudi fırkası, protestan fırkası, farmasonlar teşkilâtına dahil olan yabancılar fırkası. Daha doğru olarak şöyle denebilir : birleşmiş dört hükümet : yahudi, protestan, farmason, yabancı*». Bu dört hükümet teker teker ve aralarında ayrı ve müteaddit devletler halinde, Fransız Devletine karşı teşekkül etmiş bir mekanizma halindedirler. Bu hastalığa çareyi an'anevi, irki, parlâmentosuz ve gayri merkezî bir monarşi bulacaktır. 1899 da aksiyon-fransez'in artık sarılaşan ve Maurras tarafından yazılan bir programında gerek siyasi müesseseye, gerek diğer içtimai müesseselere ait olmak üzere şu fıkralar görülüyor :

İngiliz usulü parlâmento kalkacaktır. 1815 - 1830 ve 1848 e kadar en muvaffak ve en münevver kimseler tarafından yapılan parlâmento tecrübeleri muvaffakiyetsizlikle neticelendi. Halbuki bizim kuracağımız rejimde nazırlar hükümdar karşısında mes'ul olacaklardır... Taşra meclislerinin hür hakları hür sesini bu defa Paris'de toplanarak maliyeyi kontrol edeceklerdir. Paris «Büyük Devlet Uzuvarı» nın merkezi olacaktır. Büyük devlet uzuvları diye şunları kastediyoruz : Ticaret ve Sanayi

odaları, Esnaf Cemiyetleri Birliği, Fransız Ziraat Cemiyetleri, Enstitü... ilâh. Kralın yanındaki meclisi üzaları, şüphesiz Fransanın hakikî iş ve istihsal kahramanları olan bu devlet uzuvları arasından seçilecektir. Bu uzuvların, milletvekili oldukları bahanesile Luxemburg ve Burbon saraylarında gevezelik eden entrikacı, menfaat itibarıyla olduğu kadar his itibarıyla da memlekette ayrılmış, memlekete yabancı adamlarla hiç bir alâkaları yoktur...

İstihsalci memlekete, çalışan memleket, siyasî kuvvetle daimi temas halindedir. Hususî bir uzuv haline gelen siyasî kuvvet, kendi ihtisasının hâkimi olacaktır. İcabında ona öğüt veremeyecek, meseleler hakkında aydınlatılacak, fakat, iş bölümü prensibi namına, kendi işlerine hiç bir zaman engel çıkarılmıyacaktır.

Devletin müşavirleri olacak, fakat yalnız bir hâkimi bulunacaktır.

Aile kendi arzusuna göre teşekkül edecektir. Vasiyet serbesttir. Babalar, veraset şartlarını tayinde hürdürler. Tabii bir müessesese gibi tanıyan aileler, hemşeriler gibi, hükâmî şahsiyet sahibi olabilirler.

Vilâyetler, ihtiyath ve kurtarıcı bir sıra tedbirler neticesinde kendisinin hâkimi olacaktır, kendini alâkadar eden işleri kendileri görecektir. Bu iyi ve makul hürriyette vilâyetler yalnız devletin müşterek refahı ve krallığın emniyeti endişesile mukayyetler.

Büyük vilâyetler teshil edilecek, bu günkü mânasız ve sun'î küçük vilâyet taksimleri ortadan kalkacaktır. Meslekî, dinî ve ahlâkî teşekküller, tam bir hürriyetten müstefit olacaklardır, muhtariyete sahiptirler, inzibat işleri kendilerine aittir, hususî bütçeleri, hususî vergi sistemleri olabilir.

d) Dini siyaset.

Fırka uzuvları arasında müemmen olmayabilirler. Bununla beraber an'ane ve nizam sevgisi onları, Roma'ya karşı muhabbete sevk etmektedir. Maurras'a göre her ne olursa olsun, Katolikliğin görüş ve menfaatları, Fransız Vatanının ve medenî dünyanın esaslı menfaatleriyle anlaşmaktadır. Mütefekkir (La politique religieuse - Din siyaseti) isimli eserini bu mevzua hasretmiştir. Muhtelif mezheplere gelince, bunların arasında adetçe en mühimmi teşkil eden Katoliklere bazı imtiyazlar verilmesi taraftarıdır. Çünkü memleketin dahili ve harici inkişafında onların hissesi daha çoktur. Açıkça söylememekle beraber fırka bir gün hükümeti ele aldığı takdirde, devletin resmî dininin Katoliklik olduğunu ilâna

meyyal bulunmaktadır. Keza sarıh bir şekilde belirtilmesine rağmen fırkanın yahudi düşmanı olduğunu, yahudileri Fransız toprağı üzerinde yabancı eddettiğini söyleyebiliriz.

Katolik mahfillerinin fırkaya karşı vaziyetine gelince : Her halde bütün katolikler aksiyon - fransezcilere karşı aynı vaziyette değildirler. Bir kısım katolik papasları açıktan açığa fırkaya karşı mücadele açmışlar, bir kısmı fırka ile birleşmişlerdir. Hakikatte fırkada bir çok imanlı katolikler faal bir rol oynamışlardır.

Felsefi bir münakaşanın 1926 da katoliklerle aksiyon fransezçiler arasında siyasi bir ihtilâf çıkardığını görüyoruz. Şöyle ki : fırkaların başlıca şefleri felsefi kanaat itibarıyla müsbetçi idiler⁸⁾. Bu kanaati şimdi ortaya vurmak ve katolikleri fırkadan çevirmek lâzımdı. Zaten bir çok katolikler şüpheli bir vaziyette papaslardan nasihat ve şefaahat dileniyorlardı. Nasihat talebine bir kardinal Andrieu şu cevabı vermişti : «Aksiyon fransezçiler Allah ile meşgul oldular, ve nihayet Allahı gayri mevcut ve bilinemez addettiler ve kendilerini athée agnostique olarak ilân eylediler. Ate'lik, agnostik'lik, Hıristiyan aleyhdarlığı, katoliklik aleyhdarlığı, ferdin ve cemiyetin lâahlakiliğı (amoralisme), bütün şiddetlerle ve adaletsizlikleriyle müşriklığı yeniden ihdas. İşte aksiyon - fransezçilerin müritlerine talim ettikleri, sizin de içtinap etmeniz lâzım ge'len şey.» Papa XI. ci Pie Kardinalin bu düşüncesini tasdik etti, naturalizm'in munzam olduğu müşriklık (paganisme) le me'luf olan fırkadan bütün katoliklerin çekilmesini tavsiye eyledi. Kardinala yazdığı bir mektupta Papa, «Bütün genç katoliklerin, klise hükümdarı olan sizin sesinizi dinleyeceklerinden eminiz. Sizin sesinizi dinlemekle, onlar, aynı zamanda bütün mü'minlerin müşterek babası (yani Papa) nın sesini dinlemiş olacaklardır».

Birinci Dünya Harbinden sonraki devrenin Aksiyon - fransez cereyanı tarihi içinde başlıca bir safha teşkil eden bu ihtilâf olduğu yerde kalmamış, fırkanın ve gazetesinin Papalık tarafından afroz edilmesine kadar ileri gitmiştir. Her ne kadar kısmen samimi kanaatleri olduğu için, kısmen parti taktiğı icabı olarak «Hepimiz Kiliseye inanıyoruz» şeklinde vecizelerle dolu neşriyat yapılmış, böylece Roma'nın gazabını dindirmeğe çalışmışsa da Aksiyon fransez ve gazetesi endekse konmaktan

8) «Müsbetçi» sözünü positiviste karşılığı olarak kullanıyoruz. Bu hususta (Huk. Fak. Mec. nın 1940 - 1943 senesi kolleksiyonlarında çıkan (Comte'un felsefesi) tercümesine bakılabilir. Malûm olduğu vechile Auguste Comte felsefeyi, yalnız ilimlerin son nazariyelerini sistemleştirme vazifesiyle tavsif ediyor. Allahı (Bilinemez - Inconnaisable) sayıyor.

kurtulamamıştır. Üstelik Fransa papasları gürültülü bir beyanname ile Papalığı takviye etmişlerdir. Bu beyannamede :

Aksiyon - fransez cereyana mahkûm edildi, gazetesinin okunması men'olundu. Çünkü cereyan, yazıları Katolik iman ve ahlâkı ile muhalefette bulunanları — ki bilhassa Ch. Maurras kasdolunuyor — şef ve üstad tanıyor; çünkü bu mekteb ve cereyan, Mukaddes Baba'nın Hıristiyan doğmu ve morali ile uzlaşamayacak içtimaî, ahlâkî ve dinî manzume dediği şeyi doğuran esaslı hatalar üzerine müsteniddir... Gazetenin men'ine gelince : Aksiyon fransez'in nâşiri eskârı olması, Roma'ya ve Vatikan'a ve Papanın kendisine karşı hürmetsizce yazıları, iftira ve küfürleri ihtiva eylesidir.

gibi mülâhazalar serdediliyor, Fransa katolikleri nazarında fırkanın prestiji söndürülmek isteniyordu. Bilâhare Aksiyon - fransez tarafından neşredilen *Sarı Kitab*, beyannameye verilmiş cevablardan teşekkül etmiş bulunmaktadır. Ch. Maurras bu kitabda kendisinin ve bazı şeflerin müsbetçi, Comte'cu olmasına rağmen hiç bir zaman Hıristiyanlık aleyhtarlığı yapmadıklarını, esasen böyle bir aleyhdarlığın tam milliyetperverlik ile de telif edilemeyeceğini izaha çalışmış, fırkanın gayrimü'min'lerle beraber mü'minlerin de ihtiva edilebileceğini ileri sürmüş, fakat bütün bu müdafaalar müsbet bir netice vermemiş, parti âzâ yekûnunda azalmağı önliyememiş, cereyana mütemayil bazı Fransa papasları da Vatikan tarafından işden uzaklaştırılmıştı. İkinci Dünya Harbi arifesine kadar bu gerginlik devam etmiş, harbden sonraki Fransada ise ne aşırı sağ temsil eden fırkadan, ne de gazetesinden eser kalmamıştır. Bununla beraber harb içindeki Pétain devri esnasında fırkanın bazı içtimaî prensipleri, meselâ meslekî teşkilâta muhtariyet verme, yahut aile müessesesinin hususî himayeye mazhariyeti, Yahudi düşmanlığı gibi bazı temel fikirleri muvakkat bir zaman için itibardan mahrum kalmamıştır.

e) İçtimaî siyaset :

Aksiyon - fransez'in içtimaî siyaseti son senelerde belirmiş bulunmaktadır. Esas olarak ferdî mülkiyet, veraset hakkı tanınır, Devletçilik prensip olarak reddedilir. Esnaf teşekküllerinin eski sağlamlığı istenir. Bu son nokta onları vakit vakit sol'a bile yaklaştırmıştır. Filhakika Aksiyon fransezçiler, parlâmento düşmanlığı, demokratik ferdçilik aleyhdarlığı, G. Sorel'in şiddet adını verdiği prensib.. gibi noktalarda sendikacılar, hattâ ihtilâlcî sendikacılar ile beraberliğine şahit olunmuştur. Aşırı sağ ile aşırı solun iki uç ve kutub olarak birleşmeleri, siyasi realizme muhalefet psikolojisindeki beraberlikten ileri gelmektedir.

Birinci Dünya Harbinden sonra Aksiyon - fransez, iktisadi meselelerin istikametlendirilmesine çok ehemmiyet vermiştir. Fırka şeflerinden Georges Valois, «L'Economie nouvelle - Yeni iktisad» eserinde cereyanın iktisadi ve içtimai siyasetini çizmeğe çalışmıştır. İleride ayrı bir bölümde bunlar üzerinde duracağız. Program heyeti umumiyesi itibarile hem liberalizme, hem de kollektivizme muhalifdir. Müdafaa edilen esas esnaf teşekküllerine dayanan bir istihsal rejimidir. Yalnız bu esnaf tabakaları ve teşekkülleri, programa göre, hiç bir zaman bir sınıf olarak düşünülmemelidir. Programa göre Fransayı esnaf cemiyetlerine dayanan küçük ve sayısız Cümhuriyetler halinde tasarlamak mümkündür. Fikirlerin temsili yerine menfaatlerin temsilini, fertlerin temsili yerine içtimai teşekküllerin temsilini koyan bu program, hakikatte tâ 1899 da Maurras'ın Fransayı, hükümdar etrafında bulunan büyük devlet uzuvları fikrinin genişletilmesinden başka bir şey değildir. Zira, 1939 a kadar olan devrede esnaf teşkilâtına ehemmiyet vermiş, (Fransız korporasyonlar Birliği - Union des corporations françaises) bu esas iş sahasında tahakkuk ettirmeğe çalışmıştı. «Fransız istihsali» isminde on beş günlük bir mecmua vasıtasile güdülen gaye, bu tarz bir iktisadi ve içtimai siyaset etrafında bir hava yaratmak, bu suretle monarşiyi hazırlayacak iktisadi cereyana yol açmaktır.

f) Gayeye doğru :

Sağ, gayesine kavuşmak için biri iş uzuvları, diğeri bilgi uzuvları olan iki çeşit teşkilâta sahiptir. İş ve tesir uzuvları; 1) İttifak (Ligue), 2) Birlik (Alliance) olmak üzere ikidir. Bunlar tamamen siyasi faaliyet etrafında çalışırlar. Tezahürler tertip eder. Bilhassa Birinci Dünya Harbinden sonra muhtelif siyasi şahsiyetlere tecavüzleri çoğalmıştır. Bilgi ve propaganda uzuvları ise muhtelif gazete, mecmua ve cemiyetlerden ibarettir. Başta «Action française» gazetesi ve enstitüsü, umumî mecmua, Aksiyon - fransezci talebeler derneği, kralcı kadınlar ve Aksiyon - fransez cemiyeti... ilh. hep propaganda ile iştigal eden neşriyat ve içtimai faaliyet uzuvlarıdır.

İntihap işlerinde fırka, 1914 e kadar prensibine sadık kalmış ve intihaplara iştirak etmemiştir. Harp başında Ch. Maurras, intihaba iştirak etmeği bir vazife addederken bir taraftan da bunun faydasızlığını ilândan geri kalmadı. «Fakat, diyordu, parlâmentoya sonradan devirecek olduktan sonra parlâmento intihabına iştirakın ne mânası olabilir?» Fırka 1914 harbi başındaki mukaddes birliğe dahil olmuş, bir aralık Poincarée kabinesi sıralarında, faaliyeti durdurulmuş, hükümet

darbesi hazırlamakla itham edilmiş, Clemençou iş başına geçince hükümeti himaye etmiş, ilk defa 1919 da intihaplara iştirak temayülünü göstermiş, 1923 deki Poincarée kabinesi zamanında Rhur'un istilâsını alkışlamıştı. Sonradan Aksiyon - fransezcilerden Leon Daudet'nin 1924 de mebus olamaması, fırkanın intihaptan tamamile yüz çevirmesine tesir eylemiştir.

Parlâmenter faaliyete ve intihaba karşı olan bu alâkasızlık, belli bir siyasi kanaate müstenittir. Fırka kanuni yollardan gayesine kavuşacağını zan etmiyor. (Hükümet darbesini yapmak mümkün mü ? - Si le coup de force est possible) eserinde Maurras bu noktayı tasrih eder : İntihapta kralcılar kazansa bile netice hasil olacak mı ? Hayır. Zira hükümet rey sandıklarını bekliyor. Esasen ekseriyet ne demektir ? İş yapacak olan ekseriyet değil, küçük miktarda güzideler sınıfıdır. Bu sınıf harekete geçince ekseriyet arkamıza kendiliğinden katılacaktır. Çare ? Ya tabii bir felâket, siyasi bir musibet, monarşiyi tesis ettirecek efkârı umumiyeyi hazırlayacak, yahut fırkanın propagandası halkı tenvir edecek bir güzideler sınıfının rehberliği ile gaye tahakkuk edecektir. Bununla beraber fırka, vakit vakit hükümet darbesi yapmak meylini göstermekten çekinmemiştir. 1917 de neşrettiği bir beyannamede : «Biz ne bir intihap kalemi, ne bir muavenet cemiyeti, ne alelâde bir muhalefet fırkası, ne de âdetleri ve fikirleri değiştirecek bir felsefe mektebi değiliz. Biz bir haleti ruhiye yaratmağa çalışıyoruz. Bu haleti ruhiyenin gayesi bir «hükümet darbesi» ni telkin, teşvik ve himaye etmektir. Bu haleti ruhiye hasil olunca hiç bir ahlâkî mülâhaza bize engel olamaz: gaye vasıtaları haklı ve ahlâklı kılacaktır.» gibi düşünceler bulunmaktadır.

Birinci Dünya Harbi sonunu takip eden yıllarda bir taraftan zaferin verdiği mest edici tesirler altında, öbür taraftan Moskova'da işliyen III. cü Enternasyonale karşı reaksiyon ihtiyacı ile Aksiyon - fransez'ciliği destekliyen başka sağ cereyanların zuhuruna şahit olduk. Bunlar iki grub halinde toplanıyorlardı :

I — Paris Milletvekillerinden P. Taitinger 1924 de başlıca iki siyasi ve içtimaî cereyanın dış düşmanı çağırın iç düşman «formülü ile ifade ettiği suallere karşı» (Vatanperver gençlikler) ismini taşıyan bir mücadele cihazı kurdu. Bu cihaz :

1 — Komünizmi hazırlayan farmasonlar, 2 — Rusyayı ve Alman-yayı çağırın komünizm, 3 — Bolşevizm ile birleşenler ile mücadeleye başladığını, bu üç noktada birleşen bütün fransızları kadrosu içine alacağını ilân etti. Bilhassa kendi formülüne göre Fransayı yaratan fransız

«aile» sine dayandı. Yalnız fikir sahasında kalmakla iktifa eden bir cereyan değil, bilâkis maddî ve teknik teşkilât ile müvehhez bir kitle karşısındayız. Teşkilât içinde «otorite ve inzibat» esaslı gayelenden idi. Bu esaslara göre islâhatın hemen yapılması isteniyordu. Bilhassa kuvvetlerin tefriki, onlar için mühimdi. Kuvvetli bir devlet reisi, dikkatle kontrol eden bir meclisi, mes'uliyet sahibi bir kabine başlıca istekleridir. Meclis kanun teklif etmiyecek, sadece icra kuvvetini kontrol edecektir. Nazırlar, meclis haricinden seçilmelidir. Buna mukabîl, devlet reisi, mes'uliyetsiz bir vaziyette değil, mes'ul bir vaziyette bulunmalıdır. Bunun için vilâyetlerin ticaret, ziraat odalarının da iştirakile intihap edilmelidir.

Bu fikirleri üniversite gençliği arasında yaymak için «Les Phalanges Universitaire» isimli hususî bir teşkilât da vücade getirilmişti.

II — Bundan evvel anlattığımız Aksiyon - fransez'ciler, prensip olarak ötedenberi intihaplara karşı lâkaydiyi tercih etmişlerdir. Yalnız 1919 ve 1924 seçimlerinde istisnai olarak intihaba karışan Aksiyon-fransezöcülerin bu prensibi bozma hareketi bir kısım Aksiyon - fransezöcüler arasında ayrılık uyandırdı. Başlarında fırkanın iktisatçılarından George Valois'nın bulunduğu bir zümre «Le Faisceau» ismi ile ayrı bir teşkilât vücade getirdi.

Bu teşkilât siyasi esprisi itibarile faşisttir ve parlâmentarizmin cezri düşmanıdır. İstenen devlet zamanınının siyasi, içtimaî ve iktisadî zaruretlerine cevap veren, yani «fırkalar fevkinde, içtimaî sınıflar fevkinde, inzibat ve otorite sahibi bir devlet» dir. Amele ve köylü ailesine her türlü içtimaî teminatı vermek, memleketin fikir, istihsal hayatını temsil edenlerden mürekkep bir «temsili meclis» in teşekkülünü hazırlamak, korporasyon zihniyetini kuvvetlendirmek... başlıca gayeleridir. Parlâmenter rejimin yıkılışı pek yakın olduğundan, müstakbel devletin «kadrolar» ını şimdiden hazırlamak lâzımdır.

Fransız faşistlerine göre bu kadroları «Mavi gömlekliler - Les chemises bleues» hazırlayacaklardır. Bunlar, bir takım gönüllü askeri alaylardır. Yirmi yaşından aşağı olanlar gençlik teşkilâtına, yukarı olanlar «alaylar» a gireceklerdir.

Kuruluşu 1925 de Fransayı hayli düşündürten malî buhran zamanına rasthyan bu teşekkül, buhranın zail olması ile kuvvetini kaybetti. Bunun üzerine cereyan, monarşi veya Cümhuriyet prensiplerinden hangisine yanaştığını tasrih etti ve yemi bir faaliyete başladı. Bu tasrihe göre, fransız faşizmi Cümhuriyetçidir. Teşkilâtın şefi olan Valois'ya göre «çocukluğumuzdanberi Cümhuriyetin mahyız. Damarlarımızda Cümhuriyetçilik akıyor. Cümhuriyet bizim için en iyi şekildir.»

Her halde İtalya ve Almanya'daki mümasil belirtilerin tesirile olacak ki 1927 de, yeni bir hamle yapan bu genç fransız fırkası âzâları «millî kurtarıcı» fikri ve memleketi idare edecek «canlı bir azlık» ve «siyasi bir sınıf» düşüncesi etrafında hayli düşündüler. Bu vesile ile mütefekkirler arasında bir çok münakaşalar cereyan etmiştir⁹⁾.

İşte Fransada asıl sağ'ı temsil eden fırkacılığın başlıca tezahürleri bundan ibarettir. Sağ, ne kralcılık prensibi ile, ne de an'anevi, sonra pozitivist olan felsefi prensiplerle, ne de Yahudi düşmanlığı, mesleki teşkilât hâkimiyeti... gibi propaganda esasları ile yaşıyan bir cereyan halinde değildir. 1949 da kral ailesi efradının Fransa'da yerleşmesi kanununun neşri ve yasağın kaldırılması, Dreyfuss hâdisesinin büyütülmüş şekli olan Alman antisemitizmi karşısında duyulan umumî bir vicdan azabı neticesinde Yahudi düşmanlığının izalesi veya izalesi arzusu tam mânası ile «sağ» sıfatına lâyık siyasi fırkaların zuhurunu veya mevcudların yaşamasını imkânsız kılmaktadır. Bilhassa dini müessesenin, içtimai kıymetlerin farklılaşması karşısında tabii ve enfüsi fonksiyonu ile iktifa etmesi, «sağ» zihniyetin dini temelini çok sarsmıştır. Bu sosyolojik telâkkinin bugünkü Yakın Şark'ın meselâ Türkiyenin siyasi fırkacılığı önünde nasıl bir edâ taşıdığı ise Türk siyasi fırkalar hareketinin ve onun içtimai psikolojisini ele alacak olanları yakından alâkadar edebilir.

Fındıkoğlu Z. Fahri

9) Bu münakaşalar «Cümhuriyetin İstikball - L'avenir de la République» ismi altında bir cilt halinde Valois kütüphanesi tarafından neşredilmiştir. G. Valois sonraları sendikallzme kayan bir ayrı hizib halinde cereyanı geliştirmeğe çalışmış ise de hiç bir alâka görmemiş ve bütün bu nevi sağ fırka hareketleriyle siyasi fırkaları tarihine mal olmuştur.